

Arkivpodden

Transkribering av Arkiv och beredskap, avsnitt 1

Medverkande: Marie Lennersand och Andrëa Grängsjö

Produktion och musik: Copyfabriken. Musiken kommer från DayFox via Pixabay och är "royalty free".

[Musik]

Marie Lennersand: Och där är det ju också så att om man pratar bevarande av arkivhandlingar ... I vanliga fall brukar man ju inte tänka sig att arkivet faktiskt kan bli förstört, men är det krigsberedskap så är ju det ... Jag ska inte säga högre sannolikhet, men det blir på ett annat sätt.

[Musik]

Andrëa Grängsjö: Du lyssnar på Arkivpodden från Riksarkivet. Jag heter Andrëa Grängsjö och med mig i studion har jag Marie Lennersand, som är säkerhetschef på myndigheten. Vi ska prata om arkiv och beredskap.

Marie, varför ska vi prata om arkiv och beredskap?

Marie: Ja, men så som läget i världen ser ut är ju frågor om kris- och krigsberedskap aktuella för hela samhället, och då blir de ju det för arkiven också. Och det är många som har hört av sig till Riksarkivet och haft frågor om det här, så vi tänkte att en poddserie är ett bra sätt att ta upp ämnet. Det här blir det första av tre avsnitt som på olika sätt belyser det här. För arkiv och beredskap, det berör hela arkivsektorn, även dem som arbetar med informationshantering, alltså på alla olika sätt. Dessutom, jobbar man med beredskapsfrågor eller säkerhet kan man också ha nytta av att få in arkiven i arbetet.

Andrëa: Men är gamla papper verkligen så viktiga? I kriser och krig dör ju människor och städer förstörs.

Marie: Ja, det där är en fråga man kan ställa. Men arkiv kan ju innehålla väldigt känsliga uppgifter. Och särskilt om det pågår ett krig kan det vara så att de får bara inte komma i fel händer. Och sen, alltså efteråt, när man ska bygga upp samhället igen, då behöver man arkiven för att kunna veta hur allting ska vara, i stort och smått. Det kan vara allting från ritningar till uppgifter om vem som äger fastigheter och ... Ja, allt sånt, det behöver man ha kvar. Därför blir ju arkiven viktiga.

Andrëa: Jaha, så när man pratar om totalförsvaret så ingår arkiven?

Marie: Ja. Totalförsvaret, det är ju all verksamhet som behövs för att förbereda Sverige för krig. Och beredskapsplanering, det är att planera för totalförsvaret. Myndigheter ska planera för det här och de ska planera för att vid höjd beredskap, när det är krigsfara, ska man kunna fortsätta sin verksamhet så långt det är möjligt, alltså utifrån de förhållanden som råder och utifrån vilken personal man har tillgång till. Det finns beredskapsmyndigheter som har ansvar inom särskilda sektorer, men beredskapsplanering, det är någonting som alla myndigheter, kommuner, regioner – alla verksamheter ansvarar för det för sig själva.

Andrëa: Så vad ska man tänka på?

Marie: Det viktigaste som jag tycker att man ska ta med sig från det här som vi pratar om idag, det är att man ska se till att arkiven ingår i beredskapsplaneringen för den verksamheten, alltså för myndigheten eller kommunen eller så där, så att det blir inkluderat och en naturlig del i det. Så att man inte har någon säkerhetsavdelning som sitter och beredskapsplanerar som inte kommer ihåg att det finns ett arkiv eller som inte tänker på det. För arkiv kan vara lite så där en egen värld. De ska ju skötas väldigt noga och arkivarierna vaktar så att ingen kommer och ser till att det blir oordning. Risken finns ju då att de som sitter och beredskapsplanerar tänker: "Ja ja, det som finns i arkivet, det är inaktuellt eller det är sånt som verksamheten inte behöver." Det är därför man lägger i arkivet, för att man inte behöver det. Men det där kan ju vara feltänkt, för i arkivet kan det finnas jättekänslig information, vilket kan bli riktigt farligt i en krigssituation om man inte har koll på den. Och som sagt, man kan behöva det som finns i arkivet under tiden ett krig pågår eller för att bygga upp samhället efteråt. Man brukar ju säga att arkiven är samhällets minne, så utan dem får väl samhället minnesförlust. Och det inser man ju att det vill vi inte ha.

Andrëa: Vad ska man börja med?

Marie: När man ska göra beredskapsplanering för ett arkiv, måste man börja med att fundera egentligen över tre saker. För det första, vilka hotbilder som finns, alltså dels generellt mot Sverige eller mot den del av landet där man befinner sig, men också om det finns särskilda hotbilder mot arkivet. Eller mot den verksamhet som arkivet utgår ifrån och som kan drabba arkivet. Sen måste man fundera över vad i arkivet som ska skyddas, vad är skyddsvärt i arkivet? Hur ska man skydda det? Och den tredje saken är också ... Vad ska man säga? Varför har man arkivet, alltså vilka krav ställer verksamheten på arkivet, vad behöver man arkivet till under tiden då kriget eller krisen pågår. Så det är tre olika saker att tänka på.

Andrëa: Men det här med hotbild, hur ser hotbilden ut? Den förändras väl över tid?

Marie: Ja. Det där är någonting som ... Alla som tar del av media ser ju att det finns mycket hot och man brukar prata om skärpt säkerhetsläge. Men det där har ju egentligen alltid funnits. Och för Riksskiviet har faktiskt hotbilderna i samhället varit, ja, jag skulle säga nästan alltid aktuella. Om man tittar under 1900-talet längre tillbaka var det så där att ja, men när det var världskrig var man väldigt orolig för att det skulle bli luftanfall som skulle förstöra. Man var orolig för kärnvapen, och det ledde ju faktiskt till att man bygger den här väldigt säkra depån som Riksskiviet har i Stockholm. Den ska vara fullträffsäker vid ett kärnvapenanfall. Men sen när åren går, det vet vi ju alla att det blir nedrustning av det militära. Då bygger man arkivdepåer ovan jord. Sen blir det också en digitalisering av samhället och då börjar det bli så att cyberattacker och sånt där blir hotbilder för arkiven, precis som för alla andra. Och i dag är det alla hotbilderna på en gång. Vi kan tänka oss att det ska bli liksom, ja, vad ska vi säga, traditionellt krig med markstrider, kärnvapen är aktuellt, cyberkrig. Det finns ju också det man brukar kalla för informationskrigföring, alltså sånt som desinformation och påverkan. Där har ju arkiven också, vad ska vi säga, en roll i och med att det är ju där man förvarar information som ska vara korrekt. Så allt det här är aktuellt för arkiven. Det ska man ha med sig när man planerar.

Andrëa: Men innan man kom på att man skulle bygga under jord, då vill man väl bygga på höjden?

Marie: Ja. Riksskiviet låg ju i Stockholm på Riddarholmen i ett hus som man byggde på 1800-talet. Det var alldeles för litet, så då hade man storstilade planer på 30-talet att man skulle bygga ett höghus. Ett höghus eller flera höghus, det varierade lite i planerna. De skulle vara minst tio våningar höga. Det här skulle ligga på Karlaplan i Stockholm, där Fältöversten ligger i dag. Men sen började man fundera över, men vänta nu, hotbilder, luftangrepp ... Så Riksskiviet

hörde av sig till Försvarsmakten och frågade: "Är det här en bra idé?" De svarade direkt: "Nej, med tanke på risken för luftangrepp ska ni inte bygga ett höghus för arkiven." Så i stället gräver man sig ner under jorden och det är det som till slut blir Riksarkivets lokaler i Marieberg i Stockholm.

Andrëa: Spännande! Då vet vi varför Riksarkivet i Stockholm ligger där det ligger. En krigsplanering kan man väl ha nytta av i andra situationer också?

Marie: Ja, som samhället ser ut i dag, eller som världen ser ut, det finns ju väldigt många olika hemska saker som kan hända. Jag menar, här pratar vi om krigsplanering, men det finns ju terrorhot, klimathot, naturkatastrofer, även cyberattacker och sånt där. Alla de här sakerna har gemensamt att om man ser till alltså vad som rent konkret kan hända så är ju det lite samma saker. Det spelar ingen roll om det är krig eller terrorattack. Det kan leda till att ett hus brinner upp. Klimathot kan också leda till att det blir bränder och så vidare. Cyberattacker kan ju faktiskt vara riktade mot infrastruktur och göra till exempel att elektriciteten ligger nere för hela städer eller så. Vi vill ju inte att det ska hända, men det skulle kunna hända. Den här planeringen som man har då, ja, det är liksom lite samma scenarion, oavsett vad det är för sak som händer.

Andrëa: Är arkiv särskilt hotade om det skulle bli krig?

Marie: Det kan de faktiskt vara. Man kan ju kanske lätt tänka att vem bryr sig om gamla papper som ligger? Men tyvärr är det så att ser man på moderna krig som pågår runt om i världen, inte minst i Ukraina, finns det en hel del exempel på att arkiv medvetet har attackerats och förstörts. Alltså att man har ... Det är inte så att man har bombat en stad och arkivet har råkat ligga i vägen, utan det verkar ibland som att man faktiskt har siktat på det. Det kan ju vara ett sätt att skada samhället, men det kan ju också vara så att man vill skada den verksamhet som arkivet tillhör. Sen kan det ju också vara så att man attackerar arkivet, alltså inte för att förstöra det, utan för att man vill komma åt det som finns i det. Det kan ju också vara så att man, hur ska jag säga, plundrar arkivet. Inte för att man egentligen vill komma åt vissa uppgifter utan för att man kanske tror att det finns värdefulla gamla dokument som man kan sälja. Sen kan det också vara så att man plundrar byggnaderna för att man vill komma åt datorer och sådana saker som man kan tjäna pengar på.

Andrëa: Men finns det andra sätt som arkiven kan påverkas på?

Marie: Ja, alltså, om man tänker sig en krigssituation, ja, att man släpper bomber över städer eller något sånt, så är det ju naturligtvis

så att själva byggnaderna kan skadas, även om inte de är måltavlan. De kan brinna ner eller bli förstörda, översvämmade eller så. Sen kan det också vara så att om det som händer gör att elektricitet eller nätverk ligger nere, då funkar ju inte verksamheten. Och arkiv, även om man har papper i arkivet, så är det ju ändå så att det är väldigt mycket e-arkiv och datorer som man jobbar med. Och ja, det funkar ju inte då. Men då kan kanske pappersdokumenten i arkivet bli viktiga att plocka fram som ett alternativ. Sen kan det också vara så att om det är krig eller en allvarlig kris, då kanske man inte får någon personal till arkivet, antingen för att de inte kan ta sig till arkivet eller också för att de kanske har blivit inkallade i det militära eller inkallade till att ha några andra uppgifter i samhället, eller kanske blir flyktingar. och då är det så där ... Ja, men vad händer med arkivet om det blir stående utan personal i veckor eller månader eller i värsta fall år? Det är också sånt där som man måste ... Det är en hotbild i sig. Men sen kan man också tänka sig att det pågår ett krig, men där man själv är med sitt arkiv där fortsätter allting som vanligt. Men det är ju ändå så att ... Jag menar, om det land man lever i har drabbats av något sånt ställer det krav på beredskap. Man kanske måste ha andra arbetsuppgifter eller jobba på andra sätt. På olika sätt blir det ändå inte helt normalt som verksamheten fortsätter.

Andrëa: Ja, det är många saker man behöver tänka på. Hur vet vi då vad som behöver skyddas i arkiven?

Marie: Ja, man brukar prata om skyddsvärden, och det är alltså det som man ska skydda. För arkiv pratar man då givetvis om innehållet i arkiven. I viss mån kan det ju också vara själva verksamheten, alltså att man bedriver arkivverksamhet. Men de viktiga skyddsvärdena, de ska man ha koll på även i normalfallet. Det får man med lite olika metoder. Informationsklassning, enligt MSB:s föreskrifter om informationssäkerhet. Man ska göra säkerhetsskyddsanalys, så att man har klassificerat uppgifter om Sveriges säkerhet i enlighet med säkerhetsskyddslagstiftningen och Säpos föreskrifter om säkerhetsskydd, riskanalyser, kontinuitetsplanering ... Man ska ha koll på Riksarkivets föreskrifter, inte minst när det gäller arkivlokaler. Allt det här ska man ... Det har ingenting med krigsplanering att göra, utan det är den vanliga grunden för en god informationshantering och informationssäkerhet. Så allt det här ska man ha gjort, och då vet man ganska mycket om sina skyddsvärden. Men om det är krigsberedskap vi pratar om, då krävs det att man jobbar vidare, för då räcker det inte med det här.

Andrëa: Hur gör man då?

Marie: Man fortsätter med sina analyser, fast utifrån perspektivet krig. Man funderar över vad är det då som behöver skyddas och vad

är det för skyddsåtgärder som behövs. För att i vanliga fall om man pratar om att det finns saker i arkiven som ... Ja, det finns saker med sekretess som obehöriga inte får titta på. Men är det en krigssituation kan det vara liv eller död, bokstavigt talat, eller Sveriges säkerhet, att viss information inte får komma ut. Och det inser man att det har steppat upp från det normala. Det är också så att man måste fundera över vad i arkiven måste vi ha kvar efteråt? Vad vill vi verkligen inte förlora av det i arkiven? Där är det också så att om man pratar bevarande av arkivhandlingar ... I vanliga fall brukar man ju inte tänka sig att arkivet faktiskt kan bli förstört, men är det krigsberedskap så är ju det ... Jag ska inte säga högre sannolikhet, men det blir på ett annat sätt. Så att ja, man måste tänka ändå lite annorlunda. Och det är ju så att om man till exempel funderar över vad som inte får röjas för obehöriga, särskilt inte främmande makt, då finns det sånt som rör Sveriges säkerhet, som absolut inte får komma ut, men det kan ju också finnas information som inte rör Sveriges säkerhet utan kanske snarare lokala förhållanden eller vissa personer som skulle kunna råka extremt illa ut. Det kan ju vara nyckelpersoner i samhället på olika sätt. Det kanske inte är Sveriges säkerhet på den nivån, men det är ändå inte så att man vill att de ska råka illa ut.

[Andrëa hummar instämmande]

Marie: Så där måste man se bredare på vad som är känsligt. Sen är det också så att det man måste veta är att om det råder höjd beredskap eller krig, så kan det vara så att den verksamhet, alltså den myndighet som arkivet tillhör, de kanske måste ha tillgång till speciell information för att kunna bedriva sin verksamhet. Det kan ju vara så att de planerar för olika alternativa arbetssätt, till exempel om det är så att strömmen ligger nere, då kanske de måste ha tillgång till pappersdokument, och det ska man ha planerat i förväg. Det här är det man kallar kontinuitetsplanering, som man ska ha gjort i vanliga fall, men det är också beredskapsplanering för hela verksamheten. Hela verksamheten måste kunna tala om "Vad behöver vi arkivet till". Sen kan det ju finnas andra i samhället som behöver tillgång till arkivet, alltså att de har lite andra krav än i normalfallet och det måste man ju också veta, då. Så att nej, det är ganska många saker. Men sen har vi också ett perspektiv som man sällan tänker på när det gäller informationsklassning, och det är vad som behövs för att bygga upp samhället efter ett krig. För det kan ju vara ... Vad ska vi säga, information på bredden. För det finns ju väldigt mycket stort och smått som man vill ha, behöver ha, för att samhället ska fungera. Ser man på olika krig som har varit, till exempel på Balkan, så ser man att det är mycket konflikter kring vem som ägde fastigheter och sånt där. Då behöver man sina arkiv. Men det kan ju också vara smådetaljer, och det måste man ha koll på. Sen måste man ju också

ha arkiv som behövs ifall den egna verksamheten ligger nere. Det kan ju faktiskt vara så att ett krig gör att ens egen myndighet, eller vad det nu är, inte kan jobba. Säg att det har gått två år. Det kanske inte är så att man bara kan starta om från noll, utan vad behövs för att få i gång verksamheten? Sen, när man tittar på det som är skyddsvärt, finns det också ett annat perspektiv och det handlar om kulturarv. Eller ja, dokument i arkiven som är historiskt eller kulturhistoriskt väldigt värdefulla, på olika sätt. I Riksarkivet kan det ju vara gamla fredstraktater eller ... Vi har ju praktdokument från Uppsala möte 1593 eller Drottning Kristinas abdikationsakt. Sådana saker som är väldigt speciella dokument. Sen är det ju så att enligt arkivlagen är myndigheternas arkiv kulturarv, alltså hela arkiven. Men om man ska plocka ut sånt som är särskilt skyddsvärt ur det här perspektivet, blir det ändå en mindre mängd dokument. En del av de där kan ju också vara ekonomiskt värdefulla för samlare, så det kan finnas en hotbild mot dem på så vis att någon kan vilja stjäla dem, för att man vill ha dem, så att säga. Det här är ju ett perspektiv, att det skyddsvärda i arkiven kan göra dem till en måltavla för en fiende. Det kan vara så att man vill komma över känslig information, det kanske är så att man vill plundra dem på kulturarv, men man kan vilja komma åt arkiven. Och det är en risk för hela verksamheten, för det kan ju betyda att någon attackerar och skadar personalen för att man vill komma åt arkivet. Det är ju väldigt viktigt att alla har koll på det här, så att man vet att det händer.

Andrëa: Nu när du pratar, då pratar du om platsen och hur det ser ut där. Pratar du bara om papper här? Allt finns väl digitalt nu?

Marie: Det kan ju låta som att det bara är papper jag pratar om, fast egentligen är det så att skyddsvärdena i arkiven är både analogt och digitalt, alltså inte bara papper. Det digitala är ju jätteviktigt. Man kan ju tycka så här att ja, men nu för tiden ligger väl all information på någon dataserver, men en jätteviktig del i den här beredskapsplaneringen är att man vet vad som händer om den där dataservern går ner eller blir förstörd. För även om det är så att man har någon stor datahall som till och med kanske ligger i något annat land, ja, men blir det krig kanske den också blir förstörd. Så i hela det här ingår att man ska veta att de it-lösningar man har valt för e-arkiv, till exempel, är så robusta att de klarar en så extrem situation som ett krig. Och där kan det ju vara så att man kanske anlitar ett it-företag. Vet man att de inte bara lägger ner när det blir krig? Det där måste man ha koll på så att det inte kommer som en hemsk överraskning att ojdå, nu blev det höjd beredskap och nu har vi inte längre tillgång till vårt e-arkiv.

[Andrëa småskrattar]

Marie: Så vill man inte ha det. Sen är det ju naturligtvis också så att sånt som cybersäkerhet är en viktig del för arkivet också. Cyberattacker och cyberspionage och sånt där. Det är ju en del i krigföringen numera, så det ska man ha med i planeringen. Där är det så att en del i cyberattacker kan vara att man hackar sig in och förvanskar information och det får ju inte hända, om det gäller arkiv. Där måste man kunna lita på informationen. Så att det är jätteviktigt. Men det är också en del av vanlig cybersäkerhet, som man egentligen alltid ska ha i sin verksamhet.

Andrëa: Om man har koll på hotbilderna och sina skyddsvärden, vad gör man sen?

Marie: Ja, sen måste man veta vilka särskilda krav som verksamheten som arkivet tillhör har på en under ett krig eller om det nu är en stor kris. Det är ju så att myndigheter, olika offentliga och privata aktörer av alla slag, behöver kunna fortsätta att bedriva sin verksamhet om det är krig eller höjd beredskap. Då ska man skapa det man kallar en krigsorganisation och bemanna den. På MSB:s webbplats finns det stödmaterial där man kan läsa mer, för att veta hur man ska göra. Allt det här handlar om att man ska analysera fram vad i verksamheten som är prioriterat, och man ska se till att det finns personal och andra resurser till det. Och där måste ju arkivet komma in. Men hur det kommer in i det hela, det är ju det man kommer fram till i analysen. Det kan ju vara så att man kommer fram till att arkivet är jättekritiskt för verksamheten. Det måste finnas arkivarier som är på plats, vad som än händer, och då kanske de ska vara krigsplacerade. Eller också bedömer man att så är det inte och då behöver man inte ha krigsplacerade arkivarier. Oavsett vilket ska arkivet vara med här så att man har planerat för hur det ska vara, så att säga.

Andrëa: Nu har vi fått reda på en massa bra saker, men vad är viktigast för de som lyssnar att ta med sig?

Marie: Det är ju så att det finns inte en mall som alla kan använda, utan varje verksamhet ska ha sin egen beredskapsplanering. Och det är ju det viktiga, det ska vara för den egna verksamheten, så att alla skyddar sitt arkiv på det sätt man själv bedömer är möjligt och nödvändigt. Behoven man har beror på vilka skyddsvärden man har, det beror på hoten mot dem och en massa andra faktorer också. Sen är det så att totalförsvaret betyder för oss i dag planering. Det här är ju en planering som man kan ha nytta av även vid andra, det man kallar fredstida, kriser. Det finns ju andra saker som kan hända. Det är ju inte bara krig, för det hoppas vi väl kanske inte ska inträffa just nu i alla fall.

Andr a: Nej, det hoppas vi verkligen inte. Tack, Marie! Missa inte nästa avsnitt, då får du veta mer om vad man g r om det inte g r att skydda arkiven. Evakuering, undanförsel och förstöring.

Tack för att du har lyssnat på Arkivpodden, podden som vill sprida kunskap, tankar, kultur och öka intresset för arkiv och samhällsviktig information. Vill du veta mer om Riksarkivet, gå in på riksarkivet.se. Vi som har gjort den här poddserien  r Andr a Grängsjö och Marie Lennersand från Riksarkivet.

[Musik]